

İşıq seli

Səttar Bəhlulzadə haqqında kifayət qədər obrazlı ifadələr, təriflər, bəlağətli sözlər işlətmək olar və heç biri də bayağı səslənməz. Amma mən bəzəkli təşbehlərdən, metaforalardan, mübaligələrdən uzaq durub onun həyatının ağılı-qaralı cizgilərinə nəzər salmaq, nələrisə öyrənmək, nələrisə “kəşf” etmək istəyirəm. Axı Səttar Bəhlulzadə özü də çox sadə insan olub. Nə Moskvada təhsil aldığı tələbəklik illərində, nə çalışdığı mötəbər mədəniyyət ocaqlarında, nə də şöhrət dünyaya yayıldıqdan sonra o, “akademik adam” olmaq istəməyib. Ütülü, zəhmli kostyumlar, bərk-bərk düyünlənmiş rəngbərəng qalstuklar, boynu sərt kraxmalılı köynəklər onluq deyildi. Həmsöhbətləri də çox vaxt adi insanlar olub. Bu sadəlik həm də insanın özünüdərkindən yaranan böyük təmkinindən gəlirdi.

O, öz sənəti haqqında danışarkən də iddiasız və təbii idi. Qələmə aldığı gündəliyində belə qeyd edirdi: “Sənət tarixində hökm sürmüş və sürməkdə olan heç bir cərəyanı xoşlamıram. Mənim üçün ən yaxşı cərəyan sənətkar qəlbinin səsidir”.

Təbii ki, fəvqə qədər sənətə həmişə sənətkarlıqdan öndə dayanıb və əsl yaradıcının mütləq şəkildə hansısa cərəyanı yaratmaq iddiası olmur.

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, bu yazıda rəssamın ruhunu duymaq, onun həyatıyla bağlı deyilməmiş hansısa detallı, hansısa “müəmmarı” işıqlandırmaq arzusundayam. Elə bu arzuya da, qeyri-ixtiyari, Bakının küləyini, qumunu, ətrini canına hopdurmuş Əmircan kəndinə - rəssamın doğulduğu ata ocağına üz tuturam. Səttar Bəhlulzadə bu kəndi çox sevirdi, yəqin ki, gözlərinə, ruhuna köçürdüyü ilk təsvir də elə bu

kəndin mənzərəsi olub. Dönə-dönə etiraf edirdi ki, Əmircandan bir addım da kənarda yaşaya bilməz, yetim qalar... Öz ruhuna yaxşı bələddi axı...

Əgər fəvqələdə Moskva səfərini nəzərə almasaq, onun Əmircandan çıxaraq getdiyi ən uzaq məkan da doğma Azərbaycanın əsrarəngiz bölgələri olub. O, bu bölgələrin gözəlliklərini qələmə alaraq həm də, onların özünəməxsus xarakterini yaradırdı.

“Mən ilham və natura ardınca Qogen kimi baş götürüb Taiti adasına getmirəm və bunu başqalarına da məsləhət görməzdim. Çünki doğma xalqın həyatı, vətən torpağı əsl ilham mənbəyidir”, - deyirdi Səttar Bəhlulzadə.

Amma insan ömrü daha çox ziddiyyətlərin vəhdətindən ibarətdir... Rəssamın özündən fərqli olaraq yaratdığı rəsm əsərləri bütün dünyanı gəzib: Tbilisi, Praqa, Moskva, Yalta, Minsk, Nyu York, İstanbul, London, Bonn, Daşkənd və Parisi gəzib-dolaşmış, eləcə də, Əlcəzair, Misir, Livan, Suriya, Tunis, Norveç, Bolqarıstan, İraq, Kuba, Kanada, Belçika, Fransa, Yaponiya kimi ölkələrdə sərgilənib.

Qədim Əmircan kəndinin dolanbac küçələrindən keçib heç özüm də bilmirəm, ağ, ya boz rəngli qapının qarşısında dayanıram. Qapının üzərindəki lövhəni, əzbərləyirəm kimi, dönə-dönə oxuyram. “Səttar Bəhlulzadənin ev-muzeyi”.

Dönüb gözücü küçədəki yanaşı qapılara boylanır, qonşu həyətlərin müxtəlif rəngli qapılarını bir-bir gözə keçirirəm. “Yox, bu qapı fərqli olmalıdır”, - deyə düşünürəm. Bu qapıya böyük iddialarla gəlmişəm axı...

Həyətin küncündəki əncir ağacı diqqətimi çəkir. Tək-tənha əncir ağacı... Səttar Bəhlulzadə də tək idi, tənhaydı... Buna tamamilə əminəm. Böyük yazığımız Anar yazırdı: “Çox tənha olan Səttar həyatı bayram kimi qarşılayırdı”. Çox fəlsəfi fikirdir. Həyatın a təşəbbüsünü, polifonik səslərini, palitrasını görmək

üçün tənhalığa çəkilmək mütləqdir.

Əncir ağacından gözlərimi çəkmirəm. Nəfəsimi içimə çəkib sanki heçliyin dibinə enmişəm, ətrafı dərk etməyə çalışıram. Deyəsən, əncir ağacı da heçliyə söykənib...

O qədər də geniş olmayan həyətdə daş pilətlər döşənib. Ürəyimdən çəmənlilik, ağaclıq, gül-çiçək bağçası görmək keçir. Axı Səttar Bəhlulzadə sehrli fırçasıyla yüzrlərlə mənzərə çəkib, onlara xüsusi ruh verib. “Xəzər üzərində axşam”, “Xəzər gözəli”, “Əbədi məşəllər”, “Kəpəzin göz yaşları”, “Vətənimin baharı”,

“Azərbaycan nağılı”, “Suraxanı atəşgahı”, “Əfsanəvi torpaq”, “Şahnabat”, “Naxçıvan”, “Axşamçağı Ordu-bad bağlarında”, “Vətənimin baharı”, “Bakıda atəşfəşanlıq”, “Qudyalçay vadisi”, “Qızılbənövşəyə gedən yol”, “Suraxanı atəşgahı”, “Əmircan”, “Neft daşları” və s. Birdirmi, beşdirmi?.. Bu ecazkar rəngarəngliyi ondan başqa kim yarada bilərdi ki?! Onun çəkdiyi təbiət təsvirləri hərəkətlidir, parlaqdır, canlılığı, şüxluğu ilə seçilir. Səttar Bəhlulzadə təbiətin aşıqı, məcnunu idi.

Həyətdəki cansız daş piletələrin yaratdığı təzad-

sa durmadan beynimi döyəcləyir...

Ehtiyatla, az qala ayağımın ucunda, mənzil-muzeyə daxil oluram. Mənzildəki əşyaları acgözlüklə gözüme yığmağa çalışıram: üstü qırmızı örtüklü dəyirmi miz, vitrinə qoyulmuş kiçik çay daşları, radioqəbulədi, rəngə bulaşmış molbert, palitra, yataq otağında çarpayı, dolab, müxtəlif rəsm əsərlərinin reproduksiyaları...

Divarın ən görkəmli yerindən rəssamın anasına həsr etdiyi portret asılıb: üreyinin səsiylə, böyük sevgiyə qələmə aldığı portret! Sadə, üz cizgilərindən li-

basına qədər milli çaraları özündə əks etdirən xanım-xatun Azərbaycan qadını.

Bəlkə, rəssamın elə ən çox zəhmət çəkdiyi, zaman sərf etdiyi portret də budur. Adam öz doğmasını rəsmini üreyində daşıyır axı... Üreyinin dərin qatındakını olduğu kimi köçürməksə, elə də asan iş deyil.

Əşyaların arasında ilk diqqətimi çəkən rəngə bulaşmış molbertin qarşısına qoyulmuş qurumuş firçalar olur - sehrli firçalar... Səttar Bəhlulzadə xarici ölkəyə gedən dost-tanışlarından ona firça gətirmələrini xahiş etmiş. Əlimi firçalara toxundururam. Hərçənd ki, muzeyin eksponatlarına toxunmaq qadağandır. Amma mən ona ən yaxın olan bu firçalardan rəssamın ruhunu duymağa çalışıram. Firçalar bir az da Səttar Bəhlulzadə barmaqlarına bən-zəyir, arıq, uzun, sehrli... Bildiyimə görə, rəssamın 60-dan çox firçası olub. Bu firçalar haqqında xeyli yazı da yazılıb. “Səttar Bəhlulzadə firçası bizə vətən torpağını vətəndə yaşaya-yaşaya təzədən tanıtdırdı desək, səhv etmərik” (Ziyadxan Əliyev, Əməkdar İncəsənət xadimi, sənətşünas).

Düşünürəm ki, bu firçalar xoşbəxt firçalardır, dayanmadan çalışıblar. Səttar Bəhlulzadə deyirmiş ki, rəssam oldunsa, görək çox işləyəsən. Deməli, firçalar öz işini layiqincə görüb...

Rəssamın evinin diqqətçəkən yerində sərgilənən radioqəbulədiçi və patefonun qarşısında ayaq saxlayıram. Səttar Bəhlulzadə musiqini çox sevirdi. Əsərlərini işləyərkən Baxın, Bethovenin musiqilərinə qulaq asar, tez-tez Aşef Zeynallının “Ölkəm” əsərini zümzümə edərmiş. Təbiidir ki, musiqinin ötürdüyü hisslər onun əsərlərində də özünü büruzə verir.

Patefonu isə ona ölməz sənətkar Gülağa Məmmədov bağışlayıb.

Rəssamın ayrı-ayrı bölgələrdən toplayıb gətirdiyi sehrli çay daşlarına tamaşa edirəm.

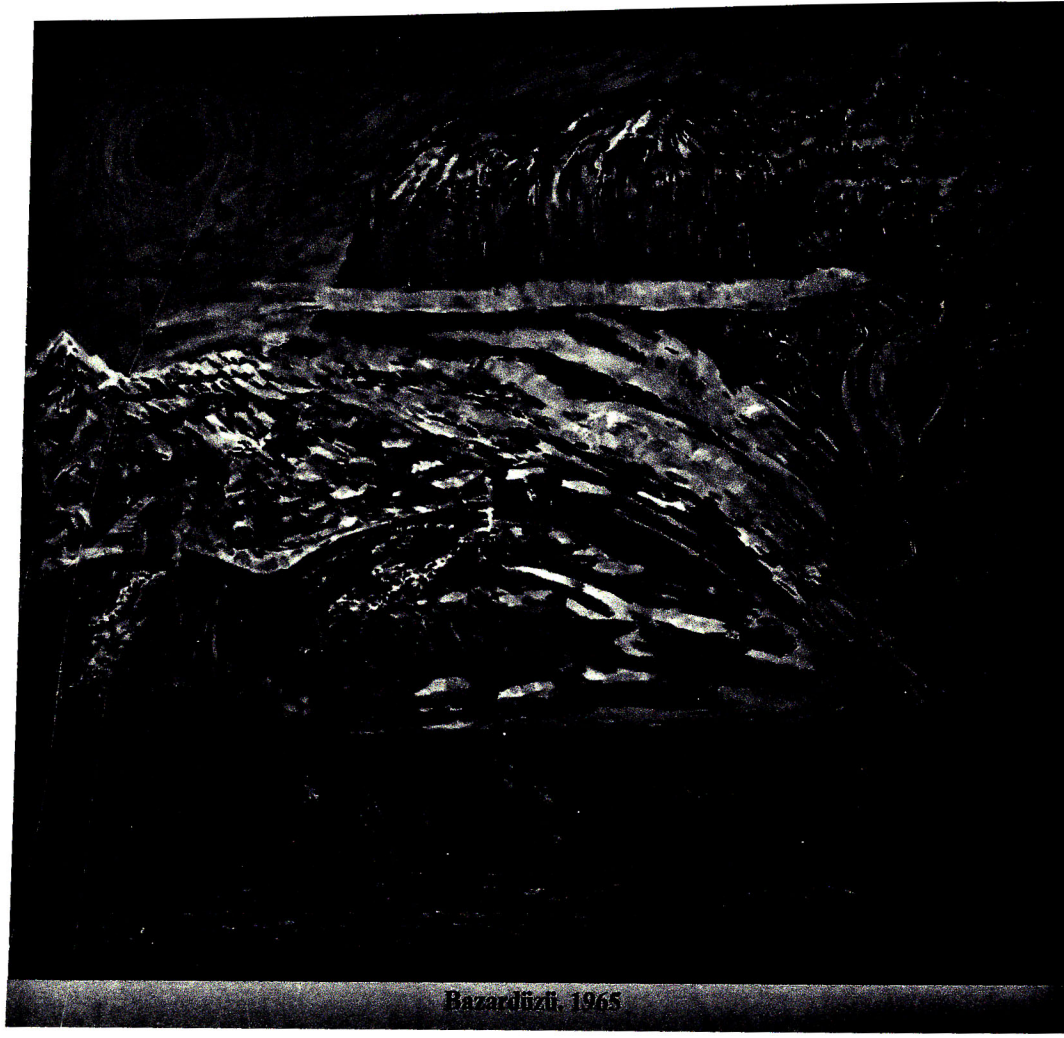
Bu daşları toplamaq onun hobbisi olub. Kim bilir, bu daşların daş yaddaşında hansı xatirələr yatır... Çayın köpüklü sularının çoxdan unuduğu bu sahil daşları rəssamın sehrli ovcunda nə qədər xoşbəxt olublar?..

Muzeydəki heç bir əşyani gözəndən qaçırmaq istəmirəm. Buradakı bütün əşyalar rəssamın sadəliyindən xəbər verir.

Böyük rəssamın dünya malında gözü olmayıb, mənaviyyətin bolluğunda yaşamağı daha üstün tutub. Təbii ki, o, istəsə, maddi cəhətdən kifayət qədər zəngin də ola bilərdi, amma istəməyib. Çünki onun da-

xili aləmi, ruhu zəngin idi. Yəqin ki, heç bir maddiyyət bu zənginliyin qarşısında duruş götürməzdi. Həm də, o, olduqca əliaçıq imiş. Dövlət tərəfindən ona verilən mənzilin açarlarını o zaman evə ehtiyacı olan, gənc rəssam Tahir Salahova verərək "Mənim evim Əmircandır, anam, bacım ordadır, sən isə evlənirsən, götür açarları, yubanma, evlən!" - deyib. O, əsərlərinə verilən qonorarlarını uşaq evlərinə, imkanı olmayan gənc rəsamlara bağışlayırmış. Rəsmlərini çox zaman insanlara pulsuz bağışlayırmış.

Bu da Səttar Bəhlulzadənin gündəliklərinin yerləş-

Bazarlızli, 1965

Dədəgünəş, 1970-1971

diyi vitrin!

Vitrindəki gündəliklər məni maqnit kimi özünə çəkir. Bəs görəsən, rəssam bu gündəlikləri hansı həvəslə yazıb? Bəlkə, beynindəki fikir yükündən xilas olmaq üçün, bəlkə həyatının müəyyən məqamlarına

yenidən qayıdıb nəzər salmaq üçün, bəlkə də, başqa düşüncəylə... Görəsən, bu gündəlikdə bilmədiyimiz daha hansı sirlər yatır? Görəsən, bu gündəlikləri nöqtə-vergülünə kimi oxusaq, Səttar Bəhlulzadənin həyatını olduğu kimi öyrənə bilərikmi? Beynimdə aydın-

laşdırmağa gücüm çatmayan müəmmalar çoxdur. Özümü dərinin dibində dayanaraq dağa tamaşa edən səyah kimi hiss edirəm.

Təəssüf ki, hələ ki gündəliklərlə bütöv tanış olmaq da mümkün deyil. Bəlkə də, heç gündəliyə ehtiyac da yoxdur. Axı Səttar Bəhlulzadənin keçmişi az qala əzbər şəkildə dillərdə dolaşmış, xatirələri onu tıyanların yaddaşından süzülərək bir çox detallarıyla yazılara köçürülüb, rəssamın xarakterini cızıb. Qəribədir, mən bunları bilib-bilə, təkidlə daha hansısa çaları axtarıram...

Gözümü hamar, parlaq şüşə vitrinə zilləmişəm. Bütür istedadlı insanlar kimi Səttar Bəhlulzadənin həyatı da heç də bu şüşə kimi hamar, parlaq olmayıb. O zaman rəssamı qışqananlar, paxıllığını çəkənlər də az deyilmiş. Onun əsərlərini qəsdən gizlədir, görməzdən gəlirdilər, rəsmlərinin layiq olduğu qonorarı ala bilmirdi. Qonorarın azlığı, gizli şəkildə edilən mənəvi təzyiqlər onu həvəsdən salmışdı.

Görəsən, şüşənin altındakı gündəliklərin təsir gücü nə qədərdir? Onlara əl ilə toxunsam, dahi rəssamın ömrünün son günlərində olan yaratmaq həvəsini, Moskvada keçirilən fərdi sərgisində iştirak etmək arzusunun, üreyinin xoşbəxt döyüntüsünü çatdırma bilirmi? Onun son günlərinin kədərini, amansız xəstəliyin vurduğu zərbənin ağırlığını necə, hiss etdirirmi?

Axı Səttar Bəhlulzadə gündəliyinin bu hissəsi çox təsirlidir...

Taleyin ironiyası deyilən bu imiş. Bir tərəfdən verilən xoşbəxtlik o biri tərəfdən alınmış. 1973-cü ilin avqust ayında Sabunçu xəstəxanasında müalicə aldığı zaman Moskvada rəssamın fərdi sərgisi açılmış. Həkimlər onun təcili şəkildə Moskvaya aparılmasını məsləhət görürlər. Onsuz da rəssamın xəyalı özündən qabaq Moskvada açılacaq sərgisinin yanına uçub getmişdi. O, dostlarına belə etiraf edirdi: "Oğlum yox, qızım yox, evləndirəm, toyunu edəm. Özümün də toyum olmayıb, evlənməmişəm. Yaşımın bu çağında, ömrümdə birinci dəfədir ki, Moskvada sərgim açılır. Ora məni çatdırırsanız, arzum üreyimdə qalmaz". Nə

yaxşı ki, onun bu arzusu üreyində qalmadı, bəlkə də, həyatının ən xoşbəxt anı bu sərgidə iştirak etməyi oldu. Ağır xəstə olan rəssam sentyabrın ikinci yarısında qatarla Moskvaya yola düşür. Bu səyahət həm də onun həyatının son akkordu olur. Sənətsünas Ziyadxan Əliyev bu səfər haqqında belə yazırdı: "O, həm uğurla keçən sərgisində iştirak edir, həm dostlarıyla "Praqa" restoranında bu əlamətdar hadisəni qeyd edir, sonra da N.İ.Piroqov adına xəstəxanada professor Çernousovun cərrah bıçağı altına "düşməyə" imkan tapır".

Muzeyi dolaşdıqca, əşyaları seyr etdikcə həm də öz-özümə hesabat verirəm. Anlayıram ki, deyəsən, Səttar Bəhlulzadə haqqında yazılanlardan, özünün qeydlərindən, deyilənlərdən fərqli heç nə tapa bilməyəcəm. Açıq, özlüyümdə bir qədər də pərt oluram. Həm də yazımı kövrək notlarla bitirmək istəmirəm.

Nəhayət, divarboyu sərgilənən rəsm əsərlərinin qarşısına keçirəm. Səttar Bəhlulzadə rəsmlərinin seyrindən çıxmaq mümkün deyil. Rəsmlərdə rəssamın ruhunu görürəm. Onun çəkdiyi hər bir portret ayrı-ayrılıqda Səttar Bəhlulzadədir. Öz məcrasından çıxıb ucsuz-bucaqsız nəhəyetsizliyə üz tutan, dünyaya sığmayan Səttar Bəhlulzadə və dəyişən, "Kəpəzin göz yaş"ndakı düşüncəli, "Xəzərdə axşam"dakı romantik, "Azərbaycan nağılı"ndakı sirli-sehrli, "Şahdağ"dakı əzəmətli, "Babək üsyarı"ndakı üsyankar, "Çiçəklənən badam ağacı"ndakı işıqlı, şəfəq saçan ruh... Bu əsərlər həm də girov qoyulmuş bir insan ömrünün qazancıdır.

Muzeydən çıxıb həyətdəki tənha öncir ağacının altında dayanıram.

Günəş yenə də öz işindədir, qızılı şüaları ilə ağacın yarpaqları arasından bərq vurur. Birdən-birə üreyim fərəh yayılır. Özümü Səttar Bəhlulzadənin rəsm qalereyasında hiss edirəm. Həyətin hər tərəfinə rəssamın əsərləri döşənib. Həyat lələzərə çevrilib, dünyanın bütün rəngləri burdadır. Dünya bayram edir, dünya nağıla dönüb.

Avqust, 2021

"Qobustan"dan: Səttar Bəhlulzadə başqa azərbaycanlı rəssamlarla birgə elə böyük bir yol açıb ki, hələ bundan yüz-yüz illər sonra da bu yolla getmək istəyən, təsviri sənətimizi yeni zirvələrə ucaltmaq arzusunda olan gənclər tapılacaq. Bu günlərdə belə gənclərdən biri, interyer rəssamı Əsra Rəfibəyli redaksiyamızın qonağı oldu. Gənc xanımın sənət eşqinə, istedadına, zəhmətsevərliyinə böyük pərəstiş duyğusu ilə müsahibə aldıq ondan. Qeyri-adi rəsmlərinin və maraqlı söhbətin oxucularımızın da üreyincə olacağına inanırıq...

Əsra xanım Rəfibəyli
"Qobustan" m. payız sayından ilhamlanaraq dərgimizə belə bir jest edib...
Bu əsərinə bürüyüb "Qobustan"ı... Ən yaxın zamanda redaksiyamızın divarını
buzlayacaq bu pəncir əsəri də əzizlərimizlə bölüşmək istədik...
Əsra xanımın bədii fəaliyyəti haqqında məlumat almaq üçün, sənət və həyat haqqında düşüncə
və fikirlərini bizimlə paylaşmaq üçün müsahibəni oxuyacaqsınız...

